

УДК 343.2/7

Світлана Сорока

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
svitlana.o.soroka@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9351-4531>

Марія Коваль

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
mariia.m.koval@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-7003>

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ”

<http://doi.org/10.23939/law2023.39.221>

© Сорока С., Коваль М., 2023

Розглянуто питання визначення поняття “кримінально-правова кваліфікація”. Відзначено, що для регулювання найважливіших суспільних відносин, державою приймаються закони, якими встановлюються загальноприйняті правила поведінки. Закон про кримінальну відповідальність є одним із важливих засобів охорони життя, здоров’я, честі, гідності, недоторканності і безпеки людини як найвищої соціальної цінності, державного ладу України, її політичної та економічної систем, власності й усього правопорядку від злочинних посягань і засобом боротьби з ними. Лише закон про кримінальну відповідальність містить кримінально-правові норми, які визначають загальні положення кримінального права, у якому встановлені принципи і підстави кримінальної відповідальності, злочинність і караність діянь, підстави звільнення від кримінальної відповідальності і покарання. Тому практика застосування кримінального закону має велике значення. Одним з найважливіших питань при застосуванні кримінального закону є питання кримінально-правової кваліфікації. Акцентовано, що питанням кваліфікації в кримінальному праві присвячено чимало праць. У кожній науковій праці, в якій розглядалось питання кримінально-правової кваліфікації кримінального правопорушення, кожний науковець давав її поняття. Проте в середині минулого століття мовилося більш вузько про кваліфікацію злочинів, в подальшому під час дослідження цього питання підійшли більш широко і сьогодні ми говоримо про кримінально-правову кваліфікацію. Розкрито погляди науковців на визначення поняття

“кваліфікація злочинів” і “кримінально-правова кваліфікація”. Відзначено, що глибше питання кримінально-правової кваліфікації розглянуто в наукових працях В. Навроцького. Констатовано, що поняття кримінально-правової кваліфікації в Україні визначаються науковцями зазвичай у наукових працях, підручниках з кримінального права, відповідних монографіях, посібниках. Закон цього поняття не містить, що є прогалиною в законодавстві. Зазначено, що в Україні створена робоча група з питань розвитку кримінального права, якими запропоновано проєкт Кримінального кодексу України, що надає поняття кримінально-правової кваліфікації. Так, кримінально-правовою кваліфікацією є визначення статті (її частини, пункту) цього Кодексу, що передбачає вчинене діяння та визначає його як кримінальне правопорушення (включаючи статті, які передбачають ознаки, що змінюють ступінь тяжкості злочину, наявність готування до злочину або замаху на злочин, вид співучасника та форму співучасті) або як діяння, що не є кримінальним правопорушенням. Зроблено висновок, що поняття кримінально-правової кваліфікації, що дається в Проксі КК України, є чітким і таким, що відображає сутність кваліфікації як процесу та результату певного напрямку правозастосовної діяльності. Закріплення в законодавстві кримінально-правових понять сприяє вдосконаленню кримінального законодавства, усуненню прогалин попереднього закону і допоможе працівникам правоохоронних органів під час застосування кримінально-правових норм.

Ключові слова: кримінальна відповідальність; кваліфікація злочину; кримінально-правова кваліфікація; діяння; кримінальне правопорушення; стаття; закон.

Постановка проблеми. Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною і правовою державою. Для регулювання найважливіших суспільних відносин, тобто щоб в суспільстві панував порядок, державою приймаються закони, якими встановлюються загальноприйняті правила поведінки. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Закон про кримінальну відповідальність є одним із важливих засобів охорони життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності і безпеки людини як найвищої соціальної цінності, державного ладу України, її політичної та економічної систем, власності й усього правопорядку від злочинних посягань і засобом боротьби з ними. Лише закон про кримінальну відповідальність містить кримінально-правові норми, які визначають загальні положення кримінального права, у якому встановлені принципи і підстави кримінальної відповідальності, злочинність і караність діянь, підстави звільнення від кримінальної відповідальності і покарання. Тому практика застосування кримінального закону має велике значення. Одним з найважливіших питань при застосуванні кримінального закону є питання кримінально-правової кваліфікації. Не дивлячись на те, що проблемам кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень присвячено чимало наукових праць, проте однотайного визначення цього поняття немає, тому дане дослідження є своєчасним і актуальним

Аналіз дослідження проблеми. Питанням кваліфікації кримінальних правопорушень приділяли увагу такі учені як Я. Брайнін, О. Герцензон, О. Дудоров, М. Коржанський, В. Кудрявцев, В. Марчук, В. Навроцький, М. Панов, А. Савченко, О. Ус, М. Хавронюк та ін. Проте незважаючи на численні дослідження, окремі її аспекти потребують подальшого теоретичного розгляду та наукового обґрунтування.

Мета статті. Метою запропонованої статті є дослідження визначення поняття “кримінально-правова кваліфікація”.

Виклад основного матеріалу. Перше ніж почати розкривати поняття “кримінально-правова кваліфікація” доцільно звернутись за роз’ясненням терміну “кваліфікація”. Академічний тлумачний словник української мови визначає, що “кваліфікувати” означає оцінювати, визначати якість чого-небудь; характеризувати предмет, відносити його до певної групи, певного класу, розряду тощо [1].

Питанням кваліфікації в кримінальному праві присвячено чимало праць. В кожній науковій праці, в якій розглядалось питання кримінально-правової кваліфікації кримінального правопорушення, автор подавав її поняття. Проте в середині минулого століття мовилось більш вузько про кваліфікацію злочинів, в подальшому при дослідженні цього питання підійшли ширше і сьогодні ми говоримо про кримінально-правову кваліфікацію. Так, доцільно розглянути погляди науковців:

Більш вузько, а саме про кваліфікацію злочинів у середині ХХ століття писав О. Герцензон, який зазначав, що кваліфікація злочину полягає у встановленні відповідності конкретного діяння ознакам того чи іншого складу злочину, передбаченого кримінальним законом [2, с. 3]. Пізніше Я. Браїнін розумів кваліфікацію як вибір або відшукування відповідного кримінального закону та підведення під нього злочину, який інкримінується особі [3, с. 125]. В. Кудрявцев визначав кваліфікацію як встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння та ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою [4, с. 7–8]. І. Зінченко, О. Володіна під поняттям “кваліфікація кримінальних правопорушень” визначають встановлення і юридичне закріплення точної відповідності ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння ознакам складу кримінального правопорушення, визначеного в кримінально-правовій нормі й закріпленому в законі про кримінальну відповідальність, поєднане із розмежуванням кримінальних правопорушень та відмежуванням їх від діянь, що не є кримінальними правопорушеннями [5, с. 4].

В останні роки термін “кваліфікація злочинів” дістав подальшого розвитку і сьогодні науковці значно ширше трактують це поняття і вивченню підлягає поняття “кримінально-правова кваліфікація”. Так, С. Лихова аргументує, що в контексті механізму правового (насамперед – кримінально-правового) регулювання поняття “кваліфікація кримінальних правопорушень” традиційно пов’язується із застосуванням кримінально-правової норми – особливою формою реалізації права (специфіка цієї форми полягає у тому, що відповідні юридично-значущі дії (оцінки) здійснюють спеціальні органи (посадові особи) і ці органи й особи мають певні владні повноваження, а їхні дії (оцінки) забезпечуються певними засобами примусу з боку держави [6, с. 8].

О. Дудоров, М. Хавронюк визначають, що кримінально-правова кваліфікація полягає у визначенні того, чи передбачене вчинене особою діяння КК та якою саме його статтею (статтями) або частиною статті (частинами статей), і чи не вчинене воно за обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння або кримінальну відповідальність особи. Отже, кримінально-правова кваліфікація, з одного боку, коли ми говоримо про неї як про діяльність, – це процес оцінно-пізнавальної діяльності відповідних суб’єктів (у кримінальному процесі), а з другого – коли ми говоримо про правильну чи неправильну кримінально-правову кваліфікацію як про підсумок оцінно-пізнавальної діяльності, – це результат (у кримінальному праві) [7, с. 128].

Глибше питання кримінально-правової кваліфікації розкрито в наукових працях В. Навроцького. При розкритті поняття кримінально-правової кваліфікації він зазначає, що кримінально-правова кваліфікація – це визначення статей Загальної та Особливої частин Кримінального Кодексу, які передбачають вчинене діяння. Кожний злочин підлягає самостійній кваліфікації [8].

Отже, поняття кримінально-правової кваліфікації в Україні визначаються науковцями зазвичай у наукових працях, підручниках з кримінального права, відповідних монографіях, посібниках. Закон цього поняття не містить, хоча термін “правова кваліфікація кримінального правопорушення” не раз використовує КПК України. Про “кваліфікацію кримінального правопорушення” не раз ідеться і в КК України 2001 року (ч. 2 ст. 9, ст. 35, ч. 3 ст. 66, ч. 4 ст. 67 КК України). Доцільно

погодитись з думкою С. Лихової, яка зазначає, що поява терміна “кваліфікація” (кримінального правопорушення) безпосередньо в контексті КК України робить цей термін, по суті, елементом (змістом) кримінального права і потребує більш-менш конкретного його визначення. Таке визначення не матиме нормативного характеру, але все-таки повинне бути якимось загальноприйнятим орієнтиром для усіх, хто здійснює реалізацію кримінально-правових норм – насамперед їх застосування [6, с. 7].

Сьогодні наша держава обрала європейський напрямок інтеграції. Наслідком є еволюція та зміни у законодавстві. Одним з пріоритетних напрямків є реформування кримінального та кримінального процесуального законодавства правової системи. Для підготовки пропозицій стосовно змін до законодавства України про кримінальну відповідальність створена робоча група з питань розвитку кримінального права, до складу якої увійшли одні з найкращих представників провідних юридичних шкіл України, якими запропоновано проєкт Кримінального кодексу України. При розробці проєкту враховано недоліки чинного КК України щодо поняття кримінально-правової кваліфікації. Проєкт КК України складається з Загальної та Особливої частин. Загальна частина має 3 книги з розділами і Особлива частина 8 книг з розділами. Розділ 2.10. називається Кримінально-правова кваліфікація, а ст. Стаття 2.10.1. Поняття кримінально-правової кваліфікації. Так, відповідно до цієї статті, кримінально-правовою кваліфікацією є визначення статті (її частини, пункту) цього Кодексу, що передбачає вчинене діяння та визначає його як кримінальне правопорушення (включаючи статті, які передбачають ознаки, що змінюють ступінь тяжкості злочину, наявність готування до злочину або замаху на злочин, вид співучасника та форму співучасті) або як діяння, що не є кримінальним правопорушенням [9].

Висновки. На нашу думку, поняття кримінально-правової кваліфікації, що дається в проєкті КК України, є чітким і таким, що відображає сутність кваліфікації як процесу та результату певного напрямку правозастосовної діяльності. Закріплення в законодавстві кримінально-правових понять сприяє вдосконаленню кримінального законодавства, усуненню прогалин попереднього закону і допоможе працівникам правоохоронних органів при застосуванні кримінально-правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/kvalifikuvaty>.
2. Герцензон А. А. (1947). Квалификация преступления. Москва: ВЮА КА, 1947. С. 4.
3. Брайнин Я. М. (1967). Уголовный закон и его применение. Москва: Юрид. лит., 1967. С. 5.
4. Кудрявцев В. Н. (1972). Общая теория квалификации преступлений. Москва: Юрид. лит., 1972. С. 6.
5. Зінченко І. О., Володіна О. О. (2019). Кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи: навч. посіб. / [І. О. Зінченко, О. О. Володіна] ; за заг. ред. М. І. Панова. Харків: Право, 2019. 296 с.
6. Лихова С. Я. (2021). Теоретичні основи кваліфікації кримінальних правопорушень: навчальний посібник. К.: НАУ, 2021. 160 с.
7. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. (2014). Кримінальне право: Навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваїте, 2014. 944 с.
8. Навроцький В. О. (09/11/2020). Кримінально-правова кваліфікація URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/11/09/navrotskyj-v-o-prezentatsiya-kryminalno-pravova-kvalifikatsiya.pdf>.
9. Проєкт нового Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf> (дата звернення: 02.06.2023).

REFERENCES

1. *Akademichnyy tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy*. [Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language]. URL: <http://sum.in.ua/s/kvalifikuvaty> [in Ukrainian].
2. Hertsenzov A. A. (1947). *Kvalyfykatsyya prestuplenyya* [Qualification of the crime]. Moskva: VYUA KA, 1947. P. 4 [in Russian].
3. Braynyn Ya. M. (1967). *Uholovnyy zakon y eho prymenenye* [Criminal law and its application]. Moskva: Yuryd. lyt., 1967. P. 5 [in Russian].
4. Kudryavtsev V. N. (1972). *Obshchaya teoriya kvalyfykatsyy prestuplenyy* [General theory of classification of crimes]. Moskva: Yuryd. lyt., 1972. P. 6 [in Russian].
5. Zinchenko I. O., Volodina O. O. (2019). *Kvalifikatsiya kryminal'nykh pravoporushen' proty zhyttya ta zdorov'ya osoby* [Qualification of criminal offenses against the life and health of a person]: navch.posib. / [I. O. Zinchenko, O. O. Volodina] ; za zah. red. M. I. Panova. Kharkiv: Pravo, 2019. 296 p. [in Ukrainian].
6. Lykhova S. Ya. (2021). *Teoretychni osnovy kvalifikatsiyi kryminal'nykh pravoporushen'* [Theoretical bases of qualification of criminal offences]: navchal'nyy posibnyk. K.: NAU, 2021. 160 p. [in Ukrainian].
7. Dudorov O. O., Khavronyuk M. I. (2014). *Kryminal'ne pravo* [Criminal Law]: Navchal'nyy posibnyk / Za zah. red. M. I. Khavronyuka. K.: Vaite, 2014. 944 p. [in Ukrainian].
8. Navrots'ky V. O. (09/11/2020). *Kryminal'no-pravova kvalifikatsiya* [Criminal law qualification] URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/11/09/navrotskyj-v-o-prezentatsiya-kryminalno-pravova-kvalifikatsiya.pdf> [in Ukrainian].
9. *Proyekt novoho Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny* [The draft of the new Criminal Code of Ukraine] (kontrol'nyy tekst stanom na 30.01.2023 r.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf> (data zvernennya: 02.06.2023). [in Ukrainian].

Дата надходження: 14.07.2023 р.

Svitlana Soroka

Lviv Polytechnic National University,
Educational-Scientific Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
Department of Criminal Law and Process,
Cand. of Law
Svitlana.o.soroka@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9351-4531>

Maria Koval

Lviv Polytechnic National University,
Educational-Scientific Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
Department of Criminal Law and Process,
Cand. of Law
mariia.m.koval@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-7003>

PROBLEMS OF DETERMINING THE CONCEPT “CRIMINAL LEGAL QUALIFICATION”

The issue of defining the concept of “criminal legal qualification” was considered. It is noted that in order to regulate the most important social relations, the state adopts laws that establish generally accepted rules of behavior. The law on criminal liability is one of the important means of protecting life,

health, honor, dignity, inviolability and security of a person as the highest social value, the state system of Ukraine, its political and economic systems, property and the entire legal order from criminal encroachments and a means of combating them. Only the law on criminal responsibility contains criminal law norms that determine the general provisions of criminal law, which establishes the principles and grounds of criminal responsibility, criminality and punishment of acts, grounds for exemption from criminal responsibility and punishment. Therefore, the practice of applying the criminal law is of great importance. One of the most important issues in the application of the criminal law is the issue of criminal legal qualifications. It is emphasized that many works are devoted to the issue of qualification in criminal law. In each scientific work, in which the question of the criminal-legal qualification of a criminal offense was considered, each scientist gave its concept. However, in the middle of the last century, we spoke more narrowly about the qualification of crimes, in the future, the study of this issue was approached more broadly, and today we are talking about the criminal-legal qualification. The views of scientists on the definition of the concept of “qualification of crimes” and “criminal legal qualification” are disclosed. It is noted that V. Navrotskyi’s scientific works dealt more deeply with the issue of criminal-legal qualifications. It has been established that the concepts of criminal law qualifications in Ukraine are defined by scientists, as a rule, in scientific works, textbooks on criminal law, relevant monographs, manuals. The law does not contain this concept, which is a gap in the legislation. It is noted that a working group on the development of criminal law has been created in Ukraine, which proposed a draft of the Criminal Code of Ukraine, which provides the concept of criminal-legal qualification. Yes, the criminal legal qualification is the definition of an article (its part, clause) of this Code that provides for the committed act and defines it as a criminal offense (including articles that provide for signs that change the degree of severity of the crime, the presence of preparation for a crime or an attempt to commit a crime, type of accomplice and form of complicity) or as an act that is not a criminal offense. It was concluded that the concept of criminal-legal qualification given in the Draft Criminal Code of Ukraine is clear and reflects the essence of qualification as a process and result of a certain direction of law enforcement activity. Enshrining criminal legal concepts in the legislation contributes to the improvement of criminal legislation, the elimination of gaps in the previous law and will help law enforcement officers in the application of criminal legal norms.

Keywords: criminal liability; qualification of a crime; criminal-legal qualification; act; criminal offense; article; law.